

אישתמוטי קא מישתמיט – משתמט ממנו לפי שעה מפני שאין לו עכשיו מעות אבל אינו רוצה לכפור בהחלט והטילו עליו שבועה כדי שיודה (עי' שבועות מ ב ורש"י ומאירי שם ותוס' ב"מ ג ב ד"ה בכוליה).

הטעם שקראוה לשבועה זו "היסת" פירש רש"י שהוא מלשון הסתה, שהסיתוהו חכמים לכך כדי שיודה (ב"מ ה א ד"ה היסת) או מלשון שומא, ששמו חכמים עליו שבועה (רש"י שבועות שם ד"ה היסת)¹⁰². רב האי גאון מפרש במשפטי השבועות שלו שהיסת מלשון הטלה והשלכה כמו שמטיל על אדם דבר הכבד עליו¹⁰³. פירוש זה בשם "גאון" (ר"ה גאון, שהוא רגיל לקרותו גאון סתם) מובא בערוך בזה"ל: לשון כבירות – שהיסת כבירות, שהכבירו עליו לישבע" (ערך הסת)¹⁰⁴. כמה ראשונים מפרשים אותו מלשון המלכה (=עצה), כך כתב הר"ש פרחון במחברת הערוך שלו, ערך סית: "דורו של רב נחמן תקנוה לפי שראו שבטלה האמנה מבני אדם... היסת לשון עצה, שנתייעץ רב נחמן וחבריו ותקנוה. וכן בס' התרומות (שער ז): היסת מלשון המלכה, כלומר נמלך רב נחמן וסייעתו ותיקנוה. וביתר ביאור במאירי על המשנה ר"פ שבועת הדיינים: "שנמלכו חכמים אחרונים ונתייעצו ביניהם על כך כשראו הדורות מעידים לכפירת הלואותיהם". וכ"פ בס' הפרדס לרש"י מהד' ערענרייך עמ' קיא. הריטב"א אחרי שהראה – כמו האחרים – מקורו באונקלוס עה"פ כי יסיתך אחיך וגו' (דברים יג ז) שמתרגם: ארי ימלכיןך, נותן ביאור חדש לכוונת המלכה זו שאין פירושה התייעצות בין רב נחמן וחבריו על הצורך לתקן שבועה זו, כמו שנראה מר"ש פרחון ור"ש הסרדי (בעל התרומות), אלא המלכת הנתבע עם החכמים. וז"ל הריטב"א: "ונקראת שבועת היסת לשון המלכה כדמתרגמין... ארי ימלכיןך, שלא יהא קופץ וכופר בלא שום המלכה, כמו שהיו רגילים עמי הארץ לעשות קודם תקנה זו לפי שהיו יודעים שהיו פטורים אף משבועה [כשכופרים הכל]". והריטב"א מסיים: "פירושים רבים נאמרו בלשון היסת אבל זה נראה לי יותר נכון מכולם". במאירי (במשנה שם) יש גם פירוש חדש ומקורי: היסת הוא לשון הסרה, מענין: ויסיתם דוד מעליו (ש"א יז, לט), כלומר שתקנוה על הנתבע במקום שאין עליו דין שבועה מן התורה כדי להפיס דעת התובע ולהסיר מלבו כל תלונה עד שיכיר וידע שהבי"ד יצאו בענינו ידי חובתם ועשו בדבר כפי כוחם.

ואשר לזהותו של רב נחמן כמתקן השבועה, הרי כבר ראינו מש"כ מחברת הערוך וס' התרומות שהיא תקנת רב נחמן ובית דינו, או בית מדרשו ("סייעתו"; "חבירו"), וכן כתבו גאונים וכמעט כל הראשונים (עי' להלן). בש"ס לא נאמר מפורש שרב נחמן תיקנה אלא שעל מה ששנינו (שבועות לח ב) מנה לי בידך, אין לך בידי, פטור, נאמר בגמ' (שם מ ב): אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת. אבל ממה שאמרו בבבא מציעא (ה א) "דרב נחמן תקנתא היא" מרומז קצת שהוא תיקנה. במקום אחר אמרו בגמרא סתם: והשתא

102 וכ"פ הר"ן שבועות שם, ואילו הנימוק "ב"מ שם פירש לשון הסתה, כרש"י שם. רש"י ור"ן הביאו ע"ז הפסוק: אם ה' הסיתך בי (ש"א כו יט), ומזה נראה לענ"ד כי ט"ס הוא ברש"י וצ"ל שומה בה"א ושיין שמאלית, כי שומא באל"ף ושי"ן ימנית הוא לשון הערכה ובה"א הוא לשון השמה (=הטלה), וכן הוא ברש"י שמואל שם: הסיתך בי לשנאותי, כל הסתה לשון שומה, והכוונה כמש"כ רד"ק: שם בלבך להרע לי. ולפ"ז פירושו, חכמים הטילו עליו שבועה. ופלא שלא ראיתי מי שיתעורר ע"ז.

103 דברי רב האי גאון מובאים בשערי שבועות לר' יצחק ב"ר ראובן הברצלוני השער השני והוא כותב שרה"ג בספרו כתב "פירוש זה בשלש לשונות, עברית ושל משנה ושל תלמוד". ואין ס' משפטי השבועות עתה תח"י. פי' זה דומה למה שביארנו בפרש"י הב'.

104 צ"ע, איפה מצינו מלה זו במשמעות כבירות, ועי' שערי שבועות שם "כי תיבת היסת נשרשה מן הסית" (ואין לומר שהכוונה להיסט בטי"ת, המושג שאמרו לענין טומאת זב, ששם פירושו דחיפה קלה או נדנוד קל). ועי' תשובה"ג שערי צדק ח"ד ש"ה סי' ט עמ' קסב שמפרש היסת: "שאין להם אסמכתא מן התורה כלל אלא בנפילה הטילו חכמים עליו שבועה ושמה בלשון ארמית היסיתא".